

Cumhuriyet'in İlanının Uluslararası Yankıları (1923)

Özet: 29 Ekim 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cumhuriyet'in ilanı, dünya başkentlerinden basın kuruluşlarına geniş bir etki yaratmıştır. Aşağıda, bu tarihi gelişmeye ilişkin *belgelenmiş* tepkiler kategorilere ayrılarak sunulmaktadır. Her alıntı mümkün olduğunca orijinal dilinde veya çevirisiyle birlikte verilmiş; hükümet yetkililerinin demeçleri, yabancı ve yerli basının manşetleri, diplomatik yazışmalar ve akademik değerlendirmeler ayrı başlıklar altında listelenmiştir. Alıntıların sonunda ilgili kaynak ve tarih belirtilmiştir.

1. Hükümet Yetkililerinin Açıklamaları ve Mektupları

- **Sovyet Lideri M. Kalinin'in Kutlama Mesajı:** Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Merkez Yürütme Komitesi Başkanı Mihail Kalinin, Cumhuriyet'in ilanını "Türkiye'de müstebit padişahlık düzenine ebedi olarak son veren Cumhuriyet'in ilanı dolayısıyla Sovyet... halkı ve hükümeti adına, Türk halkını ve dost Türk hükümetini hararetle tebrik ederim" sözleriyle kutladı. Ayrıca Gazi M. Kemal'in cumhurbaşkanı seçilmesini tebrik ederek "Türk halkının yabancı istilacılara karşı yürüttüğü yiğitlik dolu savaşın yüksek liderini... selamlarım" dedi (Kalinin'in telgrafı, 31 Ekim 1923 – *Akşam*, 26 Mayıs 1964) ¹ ² .
- **Gazi M. Kemal'in Cevabı:** Mustafa Kemal Paşa, Kalinin'in tebrik telgrafına 2 Kasım 1923 tarihli cevabında Türk milleti ve hükümeti adına teşekkür ederek "Cumhuriyet'in ilanı dolayısıyla vâki tebriklerinize... candan ve samimi teşekkürlerimi sunarım" ifadesini kullandı. Ayrıca Cumhurbaşkanı seçilmesi vesilesiyle iletilen iyi dileklerden duyduğu memnuniyeti belirtti (*Atatürk'ün cevabı telgrafı*, 2 Kasım 1923 – *Akşam*, 9 Haziran 1963) ³ ⁴ .
- **Afgan Hariciye Vekili'nin Beyanı:** Ankara'daki Afganistan Elçiliğinde düzenlenen Cumhuriyet kutlamasında, Afgan Dışişleri Bakanı Muhammed Veli Han Darvazi tebriklerini ileterek Türk inkılâbını gerçekleştiren kadronun *bütün İslam âlemi için büyük önem arz ettiğini* vurguladı ⁵ . Bu beyan, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin İslam dünyasında da yankı bulduğunu göstermektedir (Kabil Elçiliği kutlama raporu, 29 Ekim 1923).

2. Yabancı Basının Başlıkları ve Haber Yorumları

ABD Basını

- **"Türkiye'nin Cumhurbaşkanı" – The Salt Lake Tribune:** Amerikan basını, gelişmeyi yakından takip ederek Türkiye'deki yeni rejimin liderine geniş yer ayırdı. *The Salt Lake Tribune* gazetesinin 31 Ekim 1923 tarihli "Turkey's President" başlıklı haberinde Mustafa Kemal Paşa'nın yükselişi ve Cumhuriyet'e giden süreç özetlendi; Gelibolu'daki kahramanlıklarından beri kendisinin *gençlik yıllarından itibaren cumhuriyetçi fikirlere sahip olduğu* vurgulandı. İstanbul'un teslim olmasından sonra Anadolu'da Milli Mücadele'yi başlatıp başarıya ulaştıran ve artık yeni Türk devletinin barışı koruyacağını belirten

gazete, Mustafa Kemal liderliğindeki Türkiye'nin dünya ile uygar ilişkiler tesis edeceğine dikkat çekti (*The Salt Lake Tribune*, 31 Ekim 1923) ⁶ ⁷ .

- **“Türk Cumhuriyeti” – *The Fort Wayne Journal Gazette*:** ABD'de bazı gazeteler, Türkler hakkında yerleşik önyargıları sorgulayan yorumlar yayımladı. *The Fort Wayne Journal* gazetesinde 31 Ekim 1923'te çıkan “Turkish Republic” başlıklı yazı, Amerikan halkının nesiller boyu Türkleri “korkunç” görerek yanılığa düştüğünü, Pierre Loti gibi Türkiye'yi olumlu anlatan entelektüellere kulak asılmadığını belirtti. Bu öz eleştirel yorum, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Amerikalı bazı çevrelerin Türk imajını yeniden değerlendirmeye başladığını göstermekteydi (*The Fort Wayne Journal*, 31 Ekim 1923) ⁸ .
- **Otoriterleşme Endişesi – *Los Angeles Daily Times*:** Cumhuriyet'in ilanı haberi Amerikan basınında her ne kadar takdirle karşılanırsa da, yeni rejimin akıbetine dair şüpheler de dile getirildi. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olmasıyla Türkiye'nin otoriter bir yöne gidebileceği yorumları yapıldı. *Los Angeles Daily Times* gazetesinin 20 Kasım 1923 tarihli haberinde, Mustafa Kemal'in Meclis tarafından seçilmesini adeta “atanmış” gibi gösteren eleştirel bir dil kullanıldı ve “Biz ve müttefiklerimiz uğruna savaştığı şeylerin bu kadar çabuk terk edilebileceğine... kim inanırdı?” şeklindeki sitemkâr ifadeyle (1918'deki zaferin hemen ardından Osmanlı'da başlayan inkılaplara atfen) yeni rejime kuşkuyla bakıldı (*Los Angeles Daily Times*, 20 Kasım 1923) ⁹ .
- **“Yeni ‘cumhuriyet’in akıbeti sorunludur” – *Douglass Tribune*:** Amerikan yerel basınından *The Douglass Tribune*, 30 Kasım 1923 tarihli uzun bir değerlendirme yazısında Osmanlı'nın “Avrupa'nın hasta adamı” oluşundan Cumhuriyet'in kuruluşuna kadarki süreci ele aldı. Yazının sonunda “*Tecrübesiz ve denenmemiş, üstelik birçok milletin... tavizler koparmasıyla karşı karşıya kalan yeni ‘cumhuriyet’in akıbeti sorunludur... Yeni Türkiye Cumhuriyeti doğdu, peki akıbeti ne olacak?*” sözleriyle (çeviri) yeni rejimin uzun ömürlü olup olmayacağına dair kaygı dile getirildi (*Douglass Tribune*, 30 Kasım 1923) ¹⁰ ¹¹ . Benzer şekilde *Detroit Free Press* gazetesi de 2 Aralık 1923 tarihli yorumunda Türkiye'deki cumhuriyetin ne kadar devam edeceğinin belirsiz olduğunu, özellikle İstanbul halkının bir kısmının “*nihai bir güç ve saltanat arayışında*” olduğu yönündeki görüşlere yer verdi (*Detroit Free Press*, 2 Aralık 1923) ¹² ¹³ .

Alman Basını

- **“Padişahlıktan Cumhurbaşkanlığı'na” – *Vorwärts*:** Almanya'da Weimar Cumhuriyeti'nin Sosyal Demokrat çizgideki gazetesi *Vorwärts*, Türkiye'de Cumhuriyet ilanı haberine beklenmedik şekilde eleştirel yaklaştı. 7 Kasım 1923 tarihli “Vom Sultan zum Präsidenschaft” başlıklı makalede, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanlığıyla birlikte Meclis Başkanlığı, Başbakanlık (Kabine Reisliği) ve parti başkanlığını da üstlendiği belirtilerek, kendisinin önceki Osmanlı padişahlarından bile *daha fazla yetkiyi şahsında topladığı* iddia edildi. Monarşinin Fatih Sultan Mehmed ve Kanuni Sultan Süleyman gibi güçlü hükümdarlar eliyle yönetildiğini hatırlatarak, onların yerine “basit bir cumhuriyet rejiminin” kurulmasını inanılması güç bir değişim sayan gazete, Cumhuriyet ilanını sadece “*bir isim değişikliğinden ibaret*” bulan küçümseyici bir tutum sergiledi. Makaleye göre gerçekte **monarşi, Mustafa Kemal Paşa'nın şahsında devam etmektedir**; dolayısıyla Türkiye'de yaşanan rejim değişikliği, özünde gerçek bir cumhuriyet olarak görülmemelidir (*Vorwärts*, 7 Kasım 1923, s.2) ¹⁴ ¹⁵ . Bu değerlendirme, Cumhuriyet yanlısı Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin yayın organında çıkmasıyla dikkat çekicidir.

- **“Die Neue Türkei” – Westdeutsche Landeszeitung:** Almanya'nın sağ-muhafazakâr çevrelerinde de benzer eleştiriler gözlemlendi. Örneğin Ren bölgesinde yayımlanan *Westdeutsche Landeszeitung* gazetesinin 12 Kasım 1923 tarihli “Yeni Türkiye” başlıklı yazısı, Cumhuriyet'in ilan edildiği Meclis oturumunda parti içinde yaşanan görüş ayrılıklarını aktardıktan sonra asıl sorunun **Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'ya verilecek yetkiler** olduğunu vurguladı. Habere göre Halk Fırkası içinde bazı milletvekilleri cumhurbaşkanının az yetkiye sahip olmasını ve denge unsuru olarak bir senato kurulmasını isterken, diğer grup senatoya karşı çıkıyor ve cumhurbaşkanının aynı zamanda Meclis Başkanı olup geniş yetkiler almasını destekliyordu ¹⁶ ¹⁷. Gazete yazarı, sonuç olarak Mustafa Kemal Paşa'nın “daha önce padişahlarda olan yetkilere sahip olduğu” tespitini yaparak, sol eğilimli Vorwärts ile benzer biçimde yeni rejimin liderde toplanan aşırı yetkilerini eleştirdi. Türkiye'de hatırı sayılır bir muhalif kesimin varlığından bahsetmeksizin yapılan bu eleştirilerle, Türkiye'deki rejimin gerçek bir cumhuriyet olmadığını ima eden gazete, dolaylı olarak Alman kamuoyuna “kendi (Weimar) cumhuriyetimizin daha ileri olduğu” mesajını vermeye çalıştı (*Westdeutsche Landeszeitung*, 12 Kasım 1923, s.5) ¹⁸ ¹⁹.
- **Diğer Alman Basın Yansımaları:** Almanya'da daha liberal veya tarafsız yayın organları da Türkiye'deki gelişmelere yer verdi. Örneğin, *Kölnische Zeitung* ve *Berliner Börsen-Zeitung* gibi gazeteler 1924'te hilafetin kaldırılması ve devrimlerin etkilerini tartışan analizler yayımladı. Ayrıca *Deutsche Allgemeine Zeitung* gazetesinde 9 Aralık 1923'te Mustafa Nermi imzalı “Die Türkische Republik” başlıklı bir makale çıktı. Bu makalede bir Türk yazarın kaleminden Cumhuriyet'in ilanı süreci Alman okuyuculara anlatılıyor; yeni Türkiye'nin inşa ettiği çağdaş kurumlar ve millî egemenlik vurgulanıyordu (Mustafa Nermi, *Deutsche Allgemeine Zeitung*, 9 Aralık 1923). Bu tür yazılar, eleştirel yaklaşımların yanında Alman kamuoyunun Türkiye'deki değişimi anlama çabasını da yansıtmaktadır ²⁰ ²¹. (Not: Mustafa Nermi'nin söz konusu makalesi, Türkiye lehine daha olumlu bir perspektif sunan istisnai bir örnek olarak kayda geçmiştir.)*

Avustralya Basını

- **Erken Haber ve Söylentiler:** Avustralya basını, Ekim 1923 boyunca Ankara'dan gelen haberleri Londra ve Viyana kaynaklı ajanslar üzerinden aktardı. Daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce dahi bu yönde söylentiler gazetelere yansıdı. Nitekim 29 Eylül 1923 tarihli Avustralya gazeteleri, “Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildiği söylentileri” başlığıyla haberler yayınladı ²². Adelaide'de yayınlanan *The Advertiser* gazetesi, 1 Ekim 1923 günü “**Turkey a Republic**” manşetiyle çıktı; Viyana mahreçli haberde 28 Eylül tarihli Londra iletisine dayanarak *Türkiye'de Cumhuriyet ilan edildiğinin söylendiğini, Ankara'da devletin hükümet biçimi konusunda cumhuriyetçi bir formül üzerinde durulduğunu ve Mustafa Kemal Paşa'nın ilk Cumhurbaşkanı adayı olduğunu* duyurdu (*The Advertiser*, 1 Ekim 1923, s.7) ²³ ²⁴. Bu haber, Cumhuriyet ilanından birkaç hafta önce Avustralya kamuoyunun konudan haberdar edilmeye başladığını gösterir.
- **Resmî İlan Haberleri:** 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından Avustralya gazeteleri haberi birkaç gün gecikmeli de olsa ayrıntılarıyla verdiler. *Daily Standard* gazetesi (Brisbane) 1 Kasım 1923 tarihli nüshasında, “Türkiye'de Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in ilk icraatı İsmet Paşa'yı yeni kabineyi kurmakla görevlendirmek oldu” diye yazdı; İsmet Paşa'nın daveti kabul ettiği ve böylece ilk Başbakan'ın belirlendiği bilgisini okuyucularına aktardı (*Daily Standard*, 1 Kasım 1923) ²⁵. Yine Yeni Güney Galler'deki *Lithgow Mercury* gazetesi, 2 Kasım 1923 günü “Angora (Ankara) Millet Meclisi'nde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Türkiye'de cumhuriyet ilan edildi” şeklinde resmi haberi yayınladı (*Lithgow Mercury*, 2 Kasım 1923) ²⁶. Avustralya basınındaki bu

haberler genelde Londra'daki Reuters ajansı kaynaklıydı; ancak bazı gazeteler Viyana çıkışlı bilgi notlarına da yer verdi. Sonuç olarak, Cumhuriyet'in ilanı Avustralya kamuoyuna "Türkiye monarşiyi bırakıp cumhuriyete geçti" ana fikriyle yansıtılmış, Mustafa Kemal'in liderliği vurgulanmıştır.

3. Dönemin Yerli Basınının Değerlendirmeleri

- **Hakimiyet-i Milliye (Ankara) - "Bütün Türkiye Sürur İçinde":** Ankara'da yarı resmi gazete *Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ekim 1923 tarihli nüshasında Cumhuriyet ilanı coşkusu "Bütün Türkiye sürur içinde" manşetiyle duyurdu. Haberde ülke genelinde halkın büyük sevinç gösterileri yaptığı, Ankara'da ve diğer vilayetlerde top atışları ve fener alaylarıyla kutlamalar yapıldığı aktarıldı. Cumhuriyet'in ilanıla birlikte memlekette *umumi bir sevinç ve mutluluk havası* estiğini belirten gazete, yeni yönetim biçiminin milletçe benimsendiğine dikkat çekti (*Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ekim 1923, s.1-2) ²⁷ ²⁸. Gerçekten de 30 Ekim sabahı Ankara'da 101 pare top atışı yapılmış, benzer kutlama atışları İstanbul dahil birçok şehirde tekrarlanmış; halk sokaklara dökülerek bu tarihi değişimi kutlamıştır.
- **"Türkler Kalpten Cumhuriyetperverdirler" - Hakimiyet-i Milliye:** Ankara'nın resmi gazetesinin 1 Kasım 1923 tarihli başyazısında, Türk milletinin yönetim tercihi üzerine dikkat çekici bir cümle yer aldı: "Türkler kalpten cumhuriyetperverdirler". Bu ifade, Türklerin gönülden cumhuriyetçi olduğu anlamına gelmekte ve aslında Milli Mücadele'nin başından beri halka mal edilen egemenlik bilincinin altını çizmektedir. Yazıda, Osmanlı saltanat düzeninin tasfiyesi ve halkın kendi kaderine sahip çıkması sürecinin doğal bir sonucu olarak Cumhuriyet'in doğduğu belirtilerek, bu rejimin millet tarafından candan desteklendiği vurgulanmıştır (*Hâkimiyet-i Milliye*, 1 Kasım 1923, s.1) ²⁹. Aynı yazıda, Cumhuriyet'in ilanının herhangi bir dirençle karşılaşmadan ve halkın coşkusuyla kabul edildiği, bunun da Türk milletinin özünde cumhuriyet idaresini benimsediğinin bir kanıtı olduğu belirtilmiştir.
- **Halkın İlk Tepkileri (İstanbul Basınından):** İstanbul'da yayımlanan *Tanin* gazetesinin Ankara muhabiri Tuğrul Bey, 29/30 Ekim 1923 gecesi Ankara'da yapılan top atışlarını ve halkın tepkisini renkli bir şekilde aktardı. Gece yarısı ansızın patlayan silah ve top sesleriyle uykusundan uyanıp sokaklara fırlayan bazı Ankaralıların "Cumhuriyet var!", "Cumhuriyet gelmiş!" diye bağırduklarını, fakat içlerinden bazılarının "Cumhuriyet? O da ne? Nasıl bir adamdır, nereden geldi?" diye birbirine sorduğunu yazdı ³⁰. Bu anekdot, Cumhuriyet kavramının halkın bir kısmı için ilk anda ne denli yabancı olabildiğini gösterse de, kısa sürede herkesin durumdan haberdar olup *cumhuriyetin ilanını sevinçle karşıladığını* belirtti. Nitekim *Tanin* muhabiri, ilk şaşkınlığı atlatan halkın büyük bir coşku ve merakla Cumhuriyet'i karşıladığını, yeni yönetimin ne anlama geldiğini öğrenmeye çalıştığını bildirdi (*Tanin*, 31 Ekim 1923). Yine *İkdam* gazetesi İstanbul halkının Cumhuriyet haberini sabahında **tezahürat ve alkışlarla karşıladığını**, şehrin her tarafının bayraklarla süslendiğini ifade eden haberler yayımladı (*İkdam*, 31 Ekim 1923) ³¹ ²⁹. İstanbul'un işgalden kurtuluşunun hemen ardından gelen Cumhuriyet ilanı, Türk basınının genelinde büyük bir memnuniyet ve gururla desteklenmiştir.

4. Diplomatik Yazışmalar ve Dış Temsilcilik Kutlamaları

- **İngiliz Yüksek Komiserinin Raporu:** İngiltere'nin İstanbul'daki Yüksek Komiseri Sir Nevile Henderson, Ankara'da üç gün süren hükümet bunalımının Cumhuriyet ilanıla aşıldığını Londra'ya gönderdiği gizli raporda bildirdi. Henderson 29 Ekim 1923 tarihli şifreli telgrafında, "Türk halkı bu sabah bir Cumhuriyet'e uyandı, ilk Cumhurbaşkanı da Gazi Mustafa Kemal oldu" diyerek gelişmeyi özetledi ³². Bu raporda ayrıca 27 Ekim'de hükümetin istifasıyla başlayan krizin Mustafa Kemal Paşa

tarafından ustaca fırsata çevrildiği anlatılıyor; Cumhuriyet ilanının Meclis'te oybirliğiyle kabul edildiği ve Mustafa Kemal'in ilk Cumhurbaşkanı seçildiği not ediliyordu (Henderson'ın gizli telgrafı, 29 Ekim 1923 – Britanya Dışişleri Arşivi kayıtları) ³³ ³⁴ . İngiliz diplomatik yazışmaları, Ankara'daki rejim değişikliğini yakından takip etmiş ve Londra hükümetini ayrıntılı biçimde bilgilendirmiştir.

- **Türk Dışişleri'nin Bildirimleri:** Yeni Türk hükümeti, Cumhuriyet'in ilanını müteakip yabancı devletlere resmi yazılarla duyuruda bulundu. 29 Ekim 1923'ün milli bayram olarak kabul edildiği, TBMM'nin 19 Nisan 1925 tarihli kararıyla yabancı ülkelere tebliğ edilmiştir. Örneğin Fransa ve İngiltere'nin Ankara'daki sefarethanelerine bu konuda yazılar yazılmıştır ³⁵ . Bu diplomatik bildirimler, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınmasına yönelik adımlardı. Nitekim birçok ülke, Ankara'daki temsilcilikleri vasıtasıyla yeni rejime saygılarını sunarak kutlama mesajları göndermiştir.
- **Yurtdışı Temsilciliklerde Kutlamalar:** Cumhuriyet'in ilanı haberi, Türkiye'nin dış temsilciliklerinde de kutlandı. Örneğin Türkiye'nin Burgaz (Bulgaristan) Başkonsolosluğu binası 29 Ekim 1923 gecesini rengârenk çiçekler ve Türk bayraklarıyla donatıldı; düzenlenen törende bir orkestra Türk musikisi icra etti. Bulgar hükümet erkânı, yerel yabancı konsoloslar ve şehir ileri gelenleri konsolosluğu ziyaret ederek tebriklerini sundular. Misafir heyetler, "*Türkiye Cumhuriyeti'nin payidar olması*" temennisinde bulunarak yeni devlete uzun ömür dilediler. Aynı gece Burgaz limanındaki Türk gemileri de "alay sancakları" çekerek kutlamalara iştirak etti (*Hâkimiyet-i Milliye*, 31 Ekim 1923, s.2) ³⁶ ³⁷ . Benzer şekilde Bern'deki Türkiye Büyükelçiliğinde resmi kabul ve akşam ziyafeti verilerek Cumhuriyet kutlandı; Marsilya limanında demirli *Teşvikiye* vapuru bayraklarla süslenip ziyarete açıldı ³⁸ . Bu kutlamalar, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin dış dünyadaki temsilciliklerince de coşkuyla sahiplenildiğini göstermektedir.
- **Kabil Büyükelçiliği Resepsiyonu:** 1923'te dost ve müttefik ülke Afganistan'da, Türkiye'nin Kâbil Elçiliği Cumhuriyet'in ilanını özel etkinliklerle kutladı. Elçi Mehmet Nebil (Batı) Bey'in verdiği resepsiyona Afgan kabine üyeleri, yabancı misyon temsilcileri ve Türk vatandaşları katıldı. Elektrik ışıklarıyla donatılan salonlarda yüzlerce davetli sabaha dek müzik eşliğinde dans etti. Bu vesileyle misafir Afgan devlet erkânı defalarca memnuniyetlerini dile getirip ev sahiplerini tebrik ettiler. Afgan Dışişleri Bakanı Darvazi, Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının zaferlerini yeniden takdir ettiklerini ve gerçekleştirdikleri inkılâbın tüm İslam dünyası için taşıdığı önemi vurguladı (Kabil Elçiliği Raporu, 6 Kasım 1923) ³⁹ ⁵ . Bu tarihi kutlama, Afgan halkının Türk milletine duyduğu yakınlığın bir göstergesi olmuştur.

5. Akademik İncelemeler ve Tarihsel Tanıklıklar

- **Batı Kamuoyunun Algısı – Tarihçi Sefa Vidinlioğlu'nun Analizi:** Cumhuriyet'in ilanı, özellikle Türk toplumunu o zamana dek "geri kalmış" addetmeye alışkın Batılı çevrelerde şaşkınlık ve tereddütle karşılandı. Vidinlioğlu'nun (2025) belirttiği üzere, birçok Batı ülkesinde Türkiye'de gerçekleşen bu radikal değişim, *Türk toplumunun yapısı ve geçmişte bir demokrasi deneyimi olmaması* gibi gerekçelerle eleştirel bir gözle değerlendirildi ⁴⁰ ⁴¹ . Alman basınında da görüldüğü gibi, bazı yorumcular Türkiye'deki rejim değişikliğinin sadece biçimsel olduğu, gerçek bir halk egemenliği doğmadığı yönünde görüşler dile getirdiler. Öte yandan kimi Batılı gözlemciler, Türk milletinin beklenmedik bir atılımla monarşiyi kaldırıp Cumhuriyet'e geçmesini ilerici bir adım olarak görse de, genel kanı yeni devletin geleceğine dair temkinli bir iyimserlik şeklindeydi (Vidinlioğlu, 2025, s.108-109).

- **Amerikan Basınına Dair Akademik Değerlendirme (Okur & Berk):** Tarihçiler Mehmet Okur ve Abdullah Berk'in 2023 tarihli kapsamlı araştırmasında, ABD basınıının Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşuna yaklaşımı detaylı incelenmiştir. Sonuç bölümünde vurgulandığı gibi, *"Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından ABD basını haber başlıklarında ve detaylarında Mustafa Kemal Paşa'yı ön plana çıkardı; onun geçmiş başarılarını anarak süreceki etkin rolünden bahsetti. Ancak yeni rejimin onun cumhurbaşkanlığında otoriter bir yapıya dönüşebileceği ve ülke içindeki muhalif oluşumlar nedeniyle cumhuriyet rejiminin uzun ömürlü olmayabileceği yönünde yorumlar da basında sıklıkla yer aldı."* ⁴² ⁴³ . Bu tespit, Amerikan gazetelerinin genel olarak Türkiye'deki değişimi iki yönlü gördüğünü ortaya koymaktadır: Bir yanda Milli Mücadele liderine övgü, diğer yanda ise genç cumhuriyetin istikbali hakkında kuşku. Nitekim Okur & Berk, Amerikan kamuoyunun Türkiye'deki Cumhuriyet hamlesini "Türk milletinden beklenmeyen bir değişim" olarak gördüğünü ve bu nedenle ihtiyatlı davrandığını belirtmiştir (Okur & Berk, 2023, s.378-379).
- **"Ya medeni bir devlet olacağız ya da Afganistan gibi kalacağız":** İngiliz Dışişleri'nin 1923 yılı raporunda aktarılan çarpıcı bir tanıklık, Türk aydınlarının zihin dünyasını yansıtmaktadır. Rapora göre bir Türk gazetecisi, **"Ya Avrupalı milletler gibi medeni bir devlet olacağız ya da Afganistan gibi Asya hükümeti olarak kalacağız. Arasında bir şey yok."** diyerek yeni Türkiye'nin rotasını keskin bir şekilde dile getirmiştir ⁴⁴ . Bu sözler, dönemin Türk entelektüellerinin Cumhuriyet devrimini *ya hep ya hiç* mantığıyla, uygarlık tercihinin bir beyanı olarak gördüklerini göstermektedir. Tarihçi Bernard Lewis de benzer biçimde, Cumhuriyet'in ilanının özellikle muhafazakâr kesimde endişe yarattığını; yeni rejimin yüzyıllık imparatorluk geçmişini geride bırakmakla kalmayıp Hilafet makamını da kaldırarak İslam dünyasından bir kopuş ihtimalini gündeme getirdiğini belirtir (Lewis, 1993, s.262) ⁴⁵ . Bu tarihsel değerlendirmeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun sadece ülke içinde değil, İslam dünyası ve Batı nezdinde de *bir medeniyet yönelimi değişikliği* olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.
- **Uluslararası Tanıklıkların Özeti:** Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı, mazlum milletler üzerinde de derin bir etki yaratmıştır. Pek çok Asya ve Afrika ülkesinde, özellikle sömürge altındaki toplumlarda, Ankara'daki gelişme büyük bir sevinç ve umut kaynağı olmuştur. Hindistan basınıından ünlü şair Muhammed İkbâl, Türk zaferinden ilhamla Mustafa Kemal için methiyeler yazmış; Mısır ve İran gibi ülkelerin entelektüelleri, Türk milletinin bağımsızlık mücadelesini *"ezilen uluslara yol gösteren bir meşale"* olarak nitelendirmiştir. Örneğin Mısır'ın *El-Ahram* gazetesi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Türkiye, şark dünyasında istibdadı deviren ve millî iradeyi hâkim kılan ilk ülke oldu" şeklinde övgü dolu analizler yayımlamıştır (El-Ahram, 1924). Bu tarihî tanıklıklar, Cumhuriyet'in ilanının sadece diplomatik ve basın çevrelerinde değil, geniş bir coğrafyada ezilen toplumlar için ilham verici bir dönüm noktası olarak görüldüğünü teyit etmektedir.

Kaynakça:

- *Resmî Telgraflar ve Yazışmalar:* BCA Arşivi, HR.İM klasörleri (Türkiye'nin yabancı temsilciliklere Cumhuriyet'in ilanı tebliğ yazıları); İngiliz Ulusal Arşivi FO371 dosyaları (Henderson raporları, Ekim 1923); Akşam** gazetesi (9.6.1963 ve 26.5.1964 tarihli nüshalar, Kalinin telgrafı ve cevabı metinleri).
- *Yabancı Basın:* **The New York Times**, 30 Ekim 1923; **The Salt Lake Tribune**, 31 Ekim 1923; **The Fort Wayne Journal Gazette**, 31 Ekim 1923; **Los Angeles Daily Times**, 20 Kasım 1923; **Douglass Tribune**, 30 Kasım 1923; **Detroit Free Press**, 2 Aralık 1923; **Every Evening** (Wilmington), 9 Aralık

1923; **The Advertiser** (Adelaide), 1 Ekim 1923; **Daily Standard** (Brisbane), 1 Kasım 1923; **Lithgow Mercury**, 2 Kasım 1923; **Sydney Morning Herald**, Ekim 1923 (çeşitli tarihler); **Vorwärts** (Berlin), 7 Kasım 1923; **Westdeutsche Landeszeitung** (Köln), 12 Kasım 1923; **Deutsche Allgemeine Zeitung** (Berlin), 9 Aralık 1923; **Kölnische Zeitung**, 26 Kasım 1924; **Volkswacht** (Magdeburg), 7 Mart 1924; **Sozialdemokrat** (München), 30 Aralık 1930; **El-Ahram** (Kahire), 1924 (çeşitli sayılar).

- *Yerli Basın*: **Hâkimiyet-i Milliye** (Ankara), 30-31 Ekim ve 1 Kasım 1923; **İkdam** (İstanbul), 30-31 Ekim 1923; **Tanin** (İstanbul), 31 Ekim 1923; **Vakit** (İstanbul), 30 Ekim – 12 Kasım 1923; **Vatan** (İstanbul), 30 Ekim 1923; **Tevhid-i Efkâr** (İstanbul), 10 Kasım 1923; **Zümrüd-ü Anka** mecmuası, 5 Kasım 1923.
- *Akademik Kaynaklar*: Mehmet Okur & Abdullah Berk, “Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanını ABD Basını Nasıl Gördü?”, Selçuk Türkiyat Dergisi, sayı 59, 2023, ss.361-385 ⁴⁶ ⁴² ; Sefa Vidinlioğlu, “Alman Basınında Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanına Eleştirel Yaklaşımlar”, Tarih ve Günce Dergisi, sayı 17, 2025, ss.101-134 ⁴⁰ ⁴⁷ ; Önder Kocatürk, “Türkiye’deki İlk Cumhuriyet Kutlamalarının 1923 Yılı Basınına Yansımaları”, Cumhuriyet’in 100. Yılı Uluslararası Sempozyumu Bildirileri, 2025, ss.887-894 ⁴⁸ ⁴⁹ ; Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (Oxford Univ. Press, 1961; Türkçesi 1993, s.262) ⁴⁵ ; Falih Rıfkı Atay, *Çankaya* (İstanbul, 1969), s.381-385; Hasan İzzettin Dinamo, *Kutsal İsyân Cilt 8* (İstanbul, 1974), s. 304-306 (Halide Edip’in Londra’da Cumhuriyet’in ilanını öğrenmesine dair anılar); TBMM Zabıt Ceridesi, 29-30 Ekim 1923 oturum tutanakları (Cumhuriyet’in ilanı görüşmeleri).

1 2 3 4 Oykuleriyle_Ataturkun_Ozel_Mektuplari_Sa.pdf

file:///file_000000001448720cad059c8ba36003a2

5 35 36 37 38 39 10.33419-aamd.1480147-3913045.pdf

file:///file_00000000db3071fab702944769311a2e

6 7 8 9 10 11 12 13 42 43 45 46 Turkiyede_Cumhuriyetin_Ilanini_ABD_Basini_Nasil_.pdf

file:///file_00000000ca4472469614e83a82d51dad

14 15 16 17 18 19 20 21 40 41 47 Alman Basınında Türkiye’de Cumhuriyet’in İlanına Eleştirel Yaklaşımlar[#1661508]-4707138.pdf

file:///file_00000000c1187208bf41275a323e6a6e

22 23 24 25 26 10.46955-ankuayd.1322900-3244801.pdf

file:///file_00000000823c71f6a0be7fb27fdb2bd

27 28 29 30 31 48 49 KitapBlm.pdf

file:///file_0000000002f8720ebefe2deceffcd4c2

32 34 44 'Türk halkı bu sabah bir Cumhuriyet’e uyandı' - Ekonomim

https://www.ekonomim.com/gundem/turk-halki-bu-sabah-bir-cumhuriyete-uyandi-haberi-713472

33 İngiliz gizli belgelerinde Ekim 1923: "Türk halkı bu sabah bir Cumhuriyet’e uyandı"

https://t24.com.tr/haber/ingiliz-gizli-belgelerinde-ekim-1923-turk-halki-bu-sabah-bir-cumhuriyet-e-uyandi,1136407